

Türkiye-Avrupa Konseyi İlişkileri ve AK Parti Kapatma Davası

Dr. Cenap ÇAKMAK

Muğla Üniv. İİBF Uluslararası İlişkiler Bl.

Türkiye’de iç siyaset gündemini önemli ölçüde etkileyen AK Parti’ye yönelik açılan kapatma davası kısa sürede ülkenin dış politikasında da önemli bir hale geldi. Özellikle demokratikleşme ve sivilleşme bağlamında tartışılan kapatma davasının Türkiye’nin uluslararası alandaki imajına büyük zarar verdiği görüşleri sıklıkla dile getirildi. Türkiye’de demokratikleşmeden taviz ya da geri dönüş anlamına gelebilecek bu sürecin AK Parti’nin kapatılması ile neticelenmesi durumunda Türkiye’nin ağır bir fatura ödemek zorunda kalacağı iddia edildi.

Özellikle Türkiye’deki demokratikleşme ve sivilleşme adımlarını uzunca bir süredir yakından takip etmekte olan Avrupa Birliği’nin bu ihtimalin gerçekleşmesi durumunda somut ve etkili adımlar atabileceği öngörüsünde bile bulunuldu. Neredeyse yirmi yıldır Türkiye’deki temel haklar ve demokratikleşme alanlarında atılan adımların ve yapılan reformların en önemli dış dinamiği ve siyasi kaldıraç fonksiyonunu üstlenen AB’nin elbette ki bu durumu da yakında takip etmesi ve dikkate alması kaçınılmaz. Nitekim AB yetkilileri de kurumun bu çerçevedeki genel ilkelerini ve politikasını net bir şekilde ifade ettiler.

Bu bağlamda özellikle muhafazakar basının önemle üzerinde durduğu bir başka gelişme de AK Parti’nin kapatılması durumunda Türkiye’nin yeniden izlemeye (monitoring) alınabileceğini ifade eden Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi (Parliamentary Assembly of the Council of Europe-PACE) kararı oldu. Söz konusu basın, 2004 yılında büyük uğraşlar neticesinde izlemeden çıkmayı başaran Türkiye’nin kapatma nedeni ile yeniden eski günlere dönebileceği uyarısında bulundu.

Peki, sahiden de Avrupa Konseyi’nin Türkiye’yi izlemeye alması siyasi ve hukuki açıdan üzerinde durulduğu kadar önemli mi? Ya da Avrupa Konseyi’nin kararları üye ülkeler arasında dönüştürücü bir etkiye sahip mi?

Bu sorulara iki açıdan yaklaşmak mümkün. Birincisi, sadece Avrupa Konseyi’ne üyelik bağlamında değerlendirildiğinde Konseyin üye bir ülke hakkında aldığı kararların fazla bir önemi yok. Böyle olunca da Konsey, üye ülkeler üzerinde dönüştürücü bir etkiye sahip olamıyor. Öte yandan, Konseyin üye bir ülkeye yaklaşımı AB tarafından da dikkate alındığı için AB perspektifi olan bir Konsey üyesi açısından Konseyin karar ve eylemleri büyük önem taşıyabiliyor.

Türkiye-Avrupa Konseyi ilişkileri

Avrupa Konseyi 1949 yılında liberal demokrasi ile yönetilen 10 Batı Avrupa ülkesi tarafından kuruldu. Unsurları yavaş yavaş beliren Soğuk Savaşın daha çok siyasi aktörlerinden biri olarak kurulan Konseyin temel amacı Batı Bloğunun felafesinin temelini oluşturan liberal bakış açısını özellikle blok üyesi ülkelerde sağlamlaştırmaktı. Soğuk Savaşın gerçekte yapıldığı Avrupa’da farklı fonksiyonlar üstlenen NATO, AB, Batı Avrupa Birliği gibi kurumların yanında siyasi bir nitelik kazanan Avrupa Konseyi kurulduktan sadece iki gün sonra Yunanistan’ı ve Türkiye’yi kurucu üye olarak üyeliğe çağırır.

Bu çağırının siyasi nitelikte ve Soğuk Savaş şartları dikkate alınarak yapılmış olduğu oldukça açıktır. Henüz serbest ve adil seçimlerin yapılmadığı Türkiye’de Konseyin kuruluş tüzüğüünün en basit ve temel şartının bile sağlanmadığı dikkate alındığında Türkiye’nin ve Yunanistan’ın örgüte davet edilmesindeki motifin siyasi olduğu anlaşılır. Amaç, Türkiye ve Yunanistan gibi Soğuk Savaş döneminde kendilerine özgü özel roller üstlenen ama aralarında ciddi tarihsel ve güvenlik problemleri olan iki ülkenin aynı örgüt içerisinde tutulmasıdır. Zaten aynı nedenle Türkiye ile Yunanistan sadece iki hafta ara ile Avrupa Ekonomik Topluluğuna başvurmuştur. Öte yandan bu davet Türkiye’nin o dönemdeki politikasına da uygundur. Zira Türkiye Yunanistan’ı, kendisine karşı etkili adımlar atabileceği hiçbir uluslar arası kurumda yalnız bırakmak istememektedir.

Bu açıdan değerlendirildiğinde ne Konsey üye-

lerinin Türkiye ve Yunanistan'a yaptıkları üyelik davetinin ne de Türkiye'nin Konseye üye olmasının Konseyin hukuki anlamdaki kuruluş amaçları ve şartları ile ilgili ve uyumlu olmadığı ortaya çıkar.

Avrupa Konseyi'ni bu çerçeveden dikkate aldığı içindir ki Türkiye Konsey çerçevesinde kurulmuş olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yargı yetkisini uzunca bir süre kabul etmemiştir. Kuruluş amacı demokratikleşmeyi teşvik etmek ve insan hakları standartlarını geliştirmek olan Konseyin bu en önemli kurumuna Türkiye'nin kayıtsız kalması, Türkiye'nin üyelik motifini göstermesi bakımından önemlidir.

Türkiye'nin adı geçen mahkemenin yargı yetkisini kabul etmesi ise ancak AB üyelik süreci ile bağlantılı olarak gerçekleşmiştir. Dönemin başbakanı Turgut Özal, Türkiye'nin AB tarafından aranan şartları sağladığı izlenimini vermek amacı ile AB'ye tam üyelik başvurusundan sadece iki ay önce mahkemenin yargı yetkisini kabul etmiştir. Bu tarihten itibaren de Avrupa Konseyi ile ilişkiler çerçevesinde Türkiye'nin attığı bütün önemli adımlarda AB üyelik sürecinin izlerini görmek mümkündür. Bunun anlamı açıktır: Türkiye, Avrupa Konseyi yaptırım ya da kararlarını ancak AB sürecine etkisi olduğu sürece dikkate almıştır.

Avrupa Konseyi ve değişen rolü:

Hemen hemen homojen olan gelişmiş 10 Batı Avrupa ülkesi tarafından kurulan Avrupa Konseyi Soğuk Savaşın sona ermesine kadar standartları nispeten yüksek olan özel bir kulüp olarak kalmıştır. Bu dönemde bu kulübe üyelik sadece Batı bloğuna ait liberal demokrasilere has bir hak olarak süregelmiştir. Ancak Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte bu durum değişmiştir. 10 üye ile kurulan ve 1989 yılında sadece 21 üyesi bulunan Konseyin bugünkü üye sayısı 47'dir.

Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte standartlarını esneten Konsey, Sovyet yörüngesinden çıkan ülkeleri kulübe kabul ederek, Konsey üyeliği yolu ile bu ülkelerdeki demokratikleşmeyi sağlamlaştırmayı amaçlamıştır. Ancak bu politika zamanla Konsey standartlarının düşmesine ve Konsey kurumlarının meşruiyet ve itibar kaybetmelerine yol açmıştır.

Kurumsal kimliği giderek zayıflayan ve yarı-ulus üstü bir örgüt (quasi-supranational organization) sıradan bir hükümetler arası bir örgüte dönüştüğü izlenimi veren Avrupa Konseyi artık üye ülkeler üzerinde ciddi bir etkiye sahip değildir. AB üyeliği gibi bir hedef ve motifi olmayan Rusya, Konseyin Çeçenistan'da aşırı güç kullanımı nedeni ile bazı yaptırımlar uygulaması üzerine rest çekmiş; kısa bir süre sonra da Konsey, askıya alınan bazı üyelik ayrıcalıklarını iade etmek zorunda kalmıştır. Benzer şekilde, AB gibi somut siyasi hedefleri olmayan Konsey üyeleri insan hakları ve demokratikleşme alanlarında ciddi hiçbir ilerleme göstermemektedir.

Buna karşılık hem Konsey hem de AB üyesi olan ülkeler ile Konseye üye olup AB üyeliği hedefi olan aday ülkeler ise özellikle AB'nin koymuş olduğu standartlara ve tabi ki bu arada Konseyin insan hakları ve demokratikleşme ile ilgili politika ve kararlarına büyük özen göstermektedirler.

Sonuç:

Yukarıdaki değerlendirme çerçevesinde son PACE kararına bakıldığına iki farklı yorum yapmak mümkündür. Avrupa Konseyi'ne üyelik bağlamında bu kararın Türkiye açısından hiçbir siyasi anlamı yoktur. Bir başka ifade ile AB'ye üyelik hedefi olmayan Türkiye açısından böyle bir kararın dikkate alınması mümkün olmayacaktır. Yani Türkiye'nin Konsey tarafından izlemeye alınması, sırf üyelik bağlamında ele alındığında bir önem arz etmemektedir.

Bununla birlikte, AB'ye üyelik çerçevesinde ele alındığında bu kararın önemi elbette ki büyüktür. Aday ülkelerdeki temel haklar ve demokratikleşme ile ilgili adımları değerlendirirken Konseydeki performansı da somut bir kriter olarak dikkate alan AB'nin Türkiye'nin Avrupa Konseyi tarafından izlemeye alınmasına kayıtsız kalmayacağını söylemek mümkündür.

Ancak burada bağlamı iyi tespit etmek ve Konseyin kararının niye önem taşıyacağını belirlemek önemlidir. Üye ülkeler üzerinde dönüştürücü bir etkisi olmayan Konseyin üye bir ülke hakkında aldığı bir kararın tek başına fazla anlam taşımayacağı ama AB gibi çok daha somut hedef ve faktörlerin varlığı ile önem kazanacağı vurgulanmak durumundadır.